

ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА)

Раматов Ж.С.

Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси профессори
+99899 848 45 95

Баратов Р.Ў.

Ташкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси доценти

Кушаков Файзулла Абдуллаевич.

Ташкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси катта ўқитувчи

Валиев Л.А.

Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси таянч докторанти

Хасанов М.Н.

Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси ассистенти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола ахборот-таҳлилий ҳамда илмий ёндошув характериға эға бўлиб, Ўзбекистоннинг темир йўл қурилишининг мустақиллик йилларидаги ривожланиш эволюцияси, шунингдек мамлакатни ташиқи ва ички транспорт сиёсатидаги ўзига хос прагматизм ҳамда истиқболда амалға оширилиши кўзда тутилаётган лойиҳаларнинг сиёсий, ижтимоий аҳамияти чуқур таҳлил этилган.

Калит сўз: *Транспорт коммуникацияси, темир йўл қурилиши, ташиқи сиёсат тамойиллари, транс-афғон, транзит, транспорт сиёсати.*

АННОТАЦИЯ

Данная статья представляет собой информационно-аналитический и научный подход, анализирующий эволюцию развития железнодорожного строительства в Узбекистане за годы независимости, а также конкретный прагматизм внешней и внутренней транспортной политики страны и политическую и социальную значимость будущих проектов.

Ключевые слова: транспортное сообщение, железнодорожное строительство, принципы внешней политики, трансафганский транзит, транспортная политика.

ABSTRACT

This article is an information-analytical and scientific approach that analyzes the evolution of the development of railway construction in Uzbekistan over the years of independence, as well as the specific pragmatism of the country's foreign and domestic transport policy and the political and social significance of future projects.

Keywords: transport communication, railway construction, principles of foreign policy, trans-Afghan transit, transport policy.

КИРИШ

Транспорт коммуникацияси барча даврларда ҳар қандай мамлакат тараққиётида муҳим аҳамият касб этиши мазкур соҳага оид илмий тадқиқотнинг долзарблигини белгилайди. Транспорт тизимлари ичида темир йўл транспорти қулайлик, хавфсизлик ва барқарорлик тамойиллари асосида фаолият олиб бориши билан кенг жамоатчилик томонидан юксак эътирофга сазовор бўлган. Шу боис темир йўл транспортдан аҳоли, давлатлар қолаверса, тадбиркорлар қатлами кенг фойдаланади. Ўзбекистон темир йўл транспорти ҳақида гап кетганда бугунги кунда мамлакат иқтисодиётининг қон томирлари дея эътироф этилаётган соҳада кенг кўламда ислохотлар амалга оширилаётганини алоҳида таъкидлаш ўринли деб биламиз. Ўзбекистоннинг темир йўл қурилиши истиқболлари билан бир қаторда Марказий осий ҳамда Евроосий минтақалари ўртасидаги транзит йўлакларни барпо этиш, транспорт соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар мақоланинг асосий объектини ташкил этади. Албатта, мақолани тайёрлашда Ўзбекистоннинг Биринчи раҳбарининг асарлари, маърузалари ҳамда соҳага оид фикрларидан кенг фойдаланилди. Шу билан бирга тарихчи, сиёсатшунос ва файласуф олимларнинг асарлари ҳамда интернет маълумотлардан фойдаланилди.

МЕТОД

Илмий тадқиқот ишини ёритишда умумий ўзаро алоқадорлик, тарихийлик тамойиллари, қиёсий таҳлил, структурали-функционал ёндашув ва умумлаштириш каби усуллардан фойдаланилган.

НАТИЖА ВА МУҲОКАМА

Ўрта Осиёга саноат инқилоби анча кеч кириб келган бўлсада, транспорт коммуникация тизимлари ривож тарихи анча узоқ даврларга бориб тақалади.

Жумладан, Ўзбекистон замини азалдан савдо, иқтисодий, маданий алоқалар ва Буюк ипак йўли бўйлаб шаклланган турли цивилизацияларни туташтириб турувчи марказ бўлиб келган.[7. 2018. –Б.16] Шўролар даврида Марказий Осиё республикалари транспорт йўлаклари чегаралараро қориштирилган ҳолда ташкил этилганлиги мустақил республикалар ташкил топгач юк ва йўловчи ташиш соҳасида анча қийинчиликларни юзага келишига сабаб бўлди.

XX асрнинг саксонинчи йиллари охирида республикаимизда барча соҳаларда бўлгани каби темир йўл тизими ҳам инқирозга юз тутта бошлаган эди. Темир йўл соҳасига узоқ йиллик эътиборсизлик оқибатида кўпдан-кўп муаммолар тўпланиб қолган эди.[12. 2016. 124-бет] Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов собиқ иттифок давридаёқ маҳаллий кишилар орасида айрим соҳалар учун мутахассисларнинг етишмаслигига алоҳида тўхталиб, 1989 йилда жумладан шундай деган эди: “Нима учун маҳаллий миллатга мансуб кишилар ўртасида муҳандис-техник ходимлар йўқ? Мен бу савол ҳаққоний савол, деб ҳисоблайман. Бу муаммо устида ҳаммамиз бош қотиришимиз керак. Мен бошқа мисоллар келтириб ўтирмайман, лекин шунинг ўзи ҳам барчамизни ҳушёр торттириши зарур. Биз ёш кадрларни тарбиялаш, уларга илғор меҳнат ва тафаккур усулларини сингдириш учун нима қилмоқдамиз? Тан олиш керакки, деярли ҳеч иш қилаётганимиз йўқ”.[5. 2011. 27-бет]

Шошилинич тарзда мамлакат темир йўл транспорт тизимининг моддий-техник таъмирлаш базасини, локомотив ва вагон саройини сақлаб қолиш, ягона миллий темир йўл тизимини барпо этиш юзасидан тегишли ҳуқуқий-ташқилий чоралар белгиланди. Бошқа республикалар ҳудудида турган вагон ёки тепловозларни кўлдан чиқармай, қайтариб олиб келиш, мамлакат иқдисодиётининг етакчи тизими ҳисобланган темир йўл тармоғи жиловини маҳкам ушлаб туриш кўп нарсани ҳал қиларди.

1994 йил 7 ноябрда халқ хўжалиги ва аҳолининг темир йўл транспортида юк ва йўловчиларни ташиш эҳтиёжларини тўла қондириш ҳамда темир йўлнинг барқарор ва хавф-хатарсиз ишлашини таъминлаш мақсадида темир йўл транспорти тизимининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган темир йўл корхоналари ва темир йўл бўлимлари, саноат, қурилиш, савдо ва таъминот корхоналари, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, маданият ва спорт, лойиҳа-конструкторлик ташкилотлари, бошқа ташкилотлари, корхоналари ва муассасалари негизида «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акционерлик темир йўл компанияси ташкил этилди ҳамда 2016 йил 24 апрелдан

“Ўзбекистон темир йўллари” акциядорлик жамияти деб ўзгартирилди.[10. 2018. 20-бет]

Ўзбекистон томони мустақиллик йилларида транспорт коммуникация соҳасида олиб борган кенг қамровли ислохотлари бир қатор янги лойиҳаларни амалга оширилишига туртки бўлди. Бунинг натижаси ўлароқ қисқа вақт ичида Ўзбекистонда ички темир йўл умумий узунлиги 7100 километрдан ошди. Бу эса ўз навбатида мамлакат ички туризми ҳамда ички юк ва йўловчи ташишда қулайлик яратди.

Ўзбекистон ҳудудий жиҳатдан денгиз йўлларига туташ бўлмаганлиги мамлакатда сув транспорти хизматларидан кенг фойдаланиш имкониятини чеклайди. Бу эса мамлакатда қуруқлик транспорт тизимини тараққий эттиришни тақазо этади. Темир йўл тизими эса қуруқликдаги транспорт коммуникация тизимлари ичида қулайлиги ва арзон юк ташиш имкониятлари билан ажралиб туради. Замонавий темир йўллар транспорт хизматлари бозорининг талабларига мос бўлиш учун ҳаракат қилади ва автомобил, дарё ҳамда ҳаво транспорт турлари билан рақобатга киришади.

Темир йўл транспорти тизимидаги бундай кенг бунёдкорлик ишлари ортида мамлакатда транспорт коммуникация тизимини янада ривожлантиришга қаратилган прагматик сиёсат юритилаётгани[3. 2020.] ва юксак стратегик мақсадлар ўзида жамлаган эзгу мақсадлар ётганлигини кўриш мумкин.

2017 йилга қадар ички темир йўл линияларини барпо этиш ишлари амалга оширилган бўлса, эндиги мақсад халқаро сув ҳавзаларига чиқиш масаласини ҳал этишдек улкан мақсадни илгари сура бошлади.

2015 йилдан буён “Бир макон - бир йўл” расмий ҳужжатиغا биноан, “Ипак йўли иқтисодий макон” қурилиши устида ғарбий Хитойдан Марказий Осиё ва Жанубий Осиё мамлакатларидан Европага ўтадиган автомобил ва темир йўл қурилиши назарда тутилган эди. Шунинг таъкидлаш керакки, Хитойнинг ўзи билан бир қаторда, Ўзбекистон ушбу ташаббусида эслатиб ўтилган ягона мамлакат бўлди[6. 2016. 200-бет]. Бундан ташқари, “Бир макон - бир йўл” ташаббусида Ўзбекистонга тегишли лойиҳа Хитой Президенти Си Цзинпин томонидан 2017 йил май ойида таклиф қилинган “Хитой-Қирғизистон-Ўзбекистон” халқаро транзит йўлагини барпо этиш режасида расмий Хитой Ўзбекистонни ушбу лойиҳада асосий фигура сифатида қабул қилганига қуйидаги омилларни келтириб ўтиш мумкин.[12]

Биринчидан, географик ва ресурсларнинг афзаллиги. Жуғрофий жойлашуви туфайли Ўзбекистон “Бир макон - бир йўл” ташаббусининг ажралмас қисмига айланди.

Иккинчидан, Ўзбекистонни “Шарқни ва Ғарб билан боғлайдиган воситачи” сифатида қўрилайётган бир давр бўлди.

Учинчидан, Марказий Осиё суверен давлатлари орасида яқин қўшничилик дипломатиясини амалга оширишда жонбозлик кўрсатаётган мамлакат эканлиги.

Тўртинчидан, Ўзбекистон Осиёнинг марказий минтақасида жойлашганлиги, қадимги замонлардан ҳозирги кунгача кучли таъсирга эга бўлиб келган. Бундан ташқари, Ўзбекистон дунёнинг жуда бой табиий ресурсларига ва энергиясига эга давлат ҳисобланади [8. 2014. 477-бет]. Энг асосий масала кейинги йилларда яқин қўшничилик, очиқлик, прагматиклик ва амалийлик – Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатининг энг муҳим тамойиллари сифатида қаралмоқда. Шу ўринда Ўзбекистон Президенти: “Биз транспорт коммуникацияларини ривожлантириш ҳамда давлатларимиз ва бутун минтақамизнинг улкан транзит салоҳиятини самарали ишга солишга қаратилган ўзаро манфаатли ҳамкорликни кенгайтирмоқдамиз” [1. 2018. 380-бет] -деган ташаббусларни илгари сурмоқда.

2022 йил 15-16 сентябрь кунлари Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтган ШХТ нинг навбатдаги 22-саммити Ўзбекистон темир йўл соҳаси учун ажаиб келишувларга эришилгани билан ажралиб туради. Қарийб 20 йилдан бери муҳокамада бўлган лойиҳа ШХТ Самарқанд саммити доирасида 2022 йил 14 сентябрь куни Ўзбекистон Республикаси Транспорт вазирлиги, Қирғизистон транспорт ва коммуникациялар вазирлиги, Хитой Тараққиёт ва ислохотлар давлат қўмитаси ўртасида «Ўзбекистон — Қирғизистон — Хитой» темир йўли қурилиши (Қирғизистон ҳудудида) лойиҳаси бўйича ҳамкорлик тўғрисида уч томонлама битим имзоланди. Ушбу лойиҳани амалга оширилиши ўз ўрнида Марказий Осиё ва Евроосиё минтақаларида транзит юк айланмалари ҳажмини бир неча баробарга ошириш билан бир қаторда харажатларни кескин камайишига ҳам хизмат қилади. Эндиги муҳим вазифа шундай улкан лойиҳаларни амалга оширилишида юксак касбий салоҳиятга эга бўлган соҳа вакиллари тайёрлаш тизимида ҳам кенг қамровли ислохотлар олиб боришни тақозо этади. Республика транспорт соҳаси учун юқори малакали кадрлар тайёрлаш, тизимни илғор хорижий тажриба ва халқаро стандартлар асосида тубдан такомиллаштириш, таълим жараёнига ўқитишнинг инновацион услублари ва ахборот технологияларини кенг жорий этиш ҳамда соҳанинг

илмий салоҳиятини янада ошириш мақсадида 2020 йилнинг 4 май куни мамлакатимиз Президентининг «Транспорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Қарорига кўра, Тошкент темир йўл муҳандислари институти, Тошкент автомобиль йўлларини лойиҳалаш, қуриш ва эксплуатацияси институти ҳамда Тошкент давлат техника университетининг авиакосмик технологиялари факультети асосида Тошкент давлат транспорт университети ташкил этилди.[3. 2020 йил 4 май] Бундан асосий мақсад мамлакат транспорт коммуникация сиёсатидаги устувор вазифаларни чуқур англаган креатив фикрлайдиган мутахассис кадрлар тайёрлаш кўзда тутилган. Янгиланаётган Ўзбекистон кейинги йилларда бошқа секторлар билан бир қаторда таълим соҳасида ҳам комплекс ривожлантириш бўйича салмоқли ишларни амалга оширмоқда.

ХУЛОСА

Ўзбекистон янгидан-янги транспорт коммуникация истиқболларини амалга ошириш йўлида собитқадам мамлакат сифатида кенг жамоатчилик томонидан эътироф этилмоқда. 2021 йил 29 декабрда Ўзбекистон Президентининг парламентга Мурожаатида: “Ҳозирги кунда Марказий Осиёни Ҳинд океани билан боғлайдиган Транс-афғон транспорт йўлагини барпо этиш борасида дастлабки амалий қадамларни ташладик. Бу лойиҳанинг рўёбга чиқарилиши бутун минтақамизда барқарорлик ва иқтисодий ўсишни таъминлашга беқиёс хизмат қилади” -деб мамлакат темир йўл тармоғида янги йўналишларни очиш йўлида бор имкониятларни сафарбар этишга чақирди. Зеро, эзгу мақсад йўлида режалаштирилаётган улкан бунёдкорлик ишлари нафақат Ўзбекистон манфаатларига хизмат қилади. Шу билан бир қаторда мазкур лойиҳани муваффақиятли амалга оширилиши Афғонистон ва Покистон давлатлари учун ҳам манфаатли ҳисобланиши билан характерланади.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. -Т.: “Ўзбекистон”. 2018. 2-том
2. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. - Т.: Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Транспорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Қарори. 2020 йил, 4 май.

4. Раматов, Ж. С., & Баратов, Р. У. (2018). НОВЫЙ ПОДХОД ПОДГОТОВКИ КАДРОВ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВА И ИННОВАЦИИ. Theoretical & Applied Science, (4), 89-91.
5. Baratov, R. U., & Nazarova, R. (2022). YOSHLAR HAYOTIY STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TA' LIMNING O' RNI. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 830-833.
6. Алиев Т. М. и др. Экономический пояс Евразийской интеграции: доклад о путях реализации проекта сопряжения интеграции Евразийского экономического союза и Экономического пояса «Шелкового пути»// под ред. Кадочникова П. А., Саламатова В. Ю. - М.: ИТИ, 2016. -200 с.
7. Раматов Ж.С., Назаров Қ.Н., Маткаримова Ж.Д., Баратов Р.Ў., Назарова Н.Ж. Темир йўл соҳасида етук кадрларни тайёрлаш (тажриба, муаммо, ечим). Монография. -Т.: 2018. 20-бет.
8. Хансен В. Великий Шелковый путь. Портовые маршруты через Среднюю Азию. Китай-Согдиана-Персия - Левант" // Центрполиграф. - М. 2014. - 477 с.
9. Содиков Х., Жўраев Н. Ўзбекистон тарихи. Тошкент.: “Шарқ”, 2011 йил, 321-бет.
10. Раматов Ж.С., Баратов Р.Ў. Темир йўл транспорти ходимлари учун эслатма. Рисола. -Т.: 2018.
11. Жўрабоев Н.Ю. Ўзбекистон транспорт-йўл тизимидаги ислохотлар. //ТАЙИ Хабарномаси. 2016. 2-3 сон, 124-бет.
12. Ўзбекистонда халқаро туризм ва темир йўл инфратузилмасининг истиқболлари. Халқаро форум. Жиззах. 2018 йил, 29-30 август.
13. Ўзбекистон темир йўл транспорт тизимида баркамол шахс ва малакали кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш стратегияси илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами - Тошкент: “Premier print” 2018. 305 б.
14. Ж. С. Раматов, М. Ҳасанов, & Л. А. Валиев (2022). ИНСОН ДУНЁҚАРАШИНИНГНИНГ ДИНИЙ ВА ДУНЁВИЙ ТАЛҚИНИ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (7), 78-82.
15. J. S. Ramatov, M. Hasanov MAFKURAVIY AXLOQ TARBIYASINING ANAMIYATI // Pedagogik fanlar boyicha akademik tadqiqotlar. 2022 yil. 6-son. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mafkuraviy-ta-didlarni-oldini-olishda-ahlo-iy-tarbiyaning-a-amiyati> (kirish sanasi: 04.10.2022).
16. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – ЖАМИЯТИМИЗ БАРҚАРОРЛИГИ ВА ЁШ АВЛОД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. Academic research in educational sciences, 3 (6), 973-979.